

ACC. N:R M. 8864:1-6.

Landskap: *Småland*

Upptecknat av: *Gustaf Carlsson*

Härad: *P. Tjuncts*

Adress: *Stornandebö, Ankersrum*

Socken: *H. Allingebergs*

Berättat av:

Uppteckningsår: *1943*

Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Värdelshemännen, grändan, djur i omdömet.

Skriv endast på denna sida!

Wissaf Karlskrona!

M. 8864: 1.

(1886)

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARK

VÄDERLEKSSJECKEN I FOLKETRÖN.

Väderlekens variationer är något, som alltid intresserat folk. Väderleksförhållandena är även ett ämne, vilket man utan risk för förvecklingar kan samtala om med känd och okänd. Då det gäller väderleken är man också intresserad för utslakterna för kortare eller längre perioder framåt. Men undrar huruvida årstiden kommer att bli. Blir vintern kall och lång? Kommer våren tidigt? Är det en torr eller våt sommar man går tillmötes?

Isynnerhet har intresset för vädrets värlingar varit påtagligt hos tidigare generationer. Skerligt har detta varit fallet hos sådana näringsutövare som stått naturen nära. Bonden har föraktat efter tecken för att utbräna hurudana väderleken kom att te sig, ty med väderleken har skörden samband. Jägaren och skogskarlen tänkte på sin jakt. Fiskaren var beroende av våder och vind. Sitt led efter siktelad har gjort sine jakttagelser och haft sina tydor. Många av deras rön och tecken se inte ut att vara alldeles slumpartade. De tre närmast föregående svåra vintrar vi haft, ha gjort, att vi åter börjat lysana till åldras berättande om gamla väderleksstocken. Krisårens avspärning och livsmedelsbrist gör även, att vi intressera oss för väderleksstocken, vilka kunna varsla om hurudan våren och sommaren blixa, ty i tider som dessa önskar man en sådan väderlek, som är gynnsam för grödan.

o o o o

Har man lyssnat till gamla lags talesätt om spådomar och tydor, då de gällt vädret, har man funnit, att redan i advent gick tanken till nästa sommar lade sig snön tyngande och rik på träd och buskar under denna tid (det var betydligt), varslade det om ett gott skördedår. Var det solaken juldagen, betydde det likaledes ett gynnsamt år. Om så solen inte glänste fram längre stund, än tar för en ryttare att kasta sig upp på en häst, var dock detta ett gott tecken

2. som mätte om god tid. "Grön jul betyder vit påsk" eller "julesommar gör påsk-kevinter", var också en folkspro.

Först var det dock vid denna tid den kommande vintern man emotsåg med undran. Hurudan skulle den bli? Ett gammalt talesätt lyder, att lika tjock snömlivadens tak blir isen på vsk". Det betyder, att gräver snömlivaden ner sig djupt verslar det om köld och djup tjälo, håller han sig närmare markytan blir vintern mild. På äbborrrens ryggen skall man även på hösten kunna utläsa hur många månader, som bli vintliga. Varje tagg, som är mörk, motsvarar nämligen en kall månad. Somliga påstå också, att norrsketen förbådar stark kyla eller i varje fall väderleksonkast. När nyfjällen snö "våtar" (är blöt och klidbar vid) blir den inte gammal, sägs det.

Beträffande vinterns karaktär anses det, att vindriktningen i vintersolsståndet verslar om hurdant vädret blir. Den vind, som är förhärskande (är huvudvind) vid tiden omkring vintersolsståndet, tros komma att råda till vårsolståndet eller kanske ända fram till sommarsolsståndet. Blåser det till exempel nordlig vind i mitten av december och några dagar framåt anses denna vind bli den mest förekommande vintern igenom. Vintern blir följaktligen kall och lång samt våren sen. Under sådana betingelser kommer sådden sent igång och skörden sin tur blir försöjd. Samma förutsättningar gäller även för det kvarstal eller halvår som följer på sommarsolsståndet. Blåser det hållande östlig vind vid midsommar (vilket ofta i nordöstra Småland t. ex. har nederbörd med sig) är detta vilggrande för grödan just vid denna tid, men det kan likaledes versla om samma vind och väderlek fram på hösttiden, då man helst önskar torkväder för skördens bärgande. Om den östliga vinden heter det också: "Östervind och klirngträte slutar sällan utan väta" eller också: "Östlig vind och fruntimmers träta börja med storm och sluta med väta".

Vindriktningen är f. ö. aktuell under alla årstider. När det är kallt på vintern och vinden plnar vasa från norr spanar man efter versol och löften ^{ihållande} sunnavind. Är det ^{ihållande} östlig vind med regn på sommaren väntar man på västervind-tar med torkväder. När vinden så kartror om nedsols - alltså från ost till syd t. ex. - påstås det, att denna vind längre kommer att "stå sig", än om den vrids sig nedsols, exempelvis från nordlig till västlig riktning.

Månens ställning vid olika tidpunkter anses varja om olika väder. I synnerhet tror man att väderleken under det s. k. nyårsnyets fyravveckelsperiod

5. har sin återuppropning under ytterligare två månskiften framåt. Nyårsnyet är den första nyttändning, som inträffar på det nya året. Ibland kan nyårsnyet inträffa i början av januari, andra år inte förrän framåt slutet av månaden. Är det kallt och snöigt under nyårsnyets fyrraveckorsskede upprepas detta även under de påföljande två månskiftena. Kommer nyårsnyet därefter långt in i januari har man ett emotse en lång vinter och en som vår. Är det däremot blivvårder när nyårsnyet bildes samt fram till nästa nyttändning, tyder detta på en mild vinter och en tidlig vår.

En annan iakttagelse är, att om nyårsnyet visar sig mycket nordvänt d.v.s. om månskiften vid nyttändning syns långt åt norr, skall detta tyda på kall vinter och som vår. Är "nyet" väst och mycket uppstående tyder det på köld under fyrraveckorsperioden, är det däremot mera liggande blir det mildt. Ett gammalt talesätt lyder också, att lika länge som nyårsnyet dröjer på det nya året, lika länge blir vårvägen liggande i jorden efter sådden innan den kommer upp. Kommer nyårsnyet sent i januari dröjer alltså vintern om våren till de tre fyrraveckorsperioderna hunnit löpa ut, är folktron. Sådant vädret är måndag jul, sådant kommer det att bli under de närmaste nio veckorna, är också ett påstående.

o o o o

Då det är "mångård" (en stor, ljus ring kring månen) påstås detta vara ja om rustvårder. Vid rymåne liksom fullmåne brukar vädrelersändringar inträffa. Det anses också, att om vinden ändrar riktning just när månen är "full", blir denna vindändring av röge varaktighet. Kanter vinden däremot om något dygn före eller efter sådan fullmåne eller "ny" inträffat, blir den nya vindriktningen med åtföljande vädrelök av mera varaktig karaktär.

Under vintern betraktas det som ett oväderstecken, då småfågelnas komma fram i större flockar till gårdarna. Särskilt anses domherrarnas vistelse i större antal framme vid husen vara ett märke på att det blir snö. Efter rikligt med rinfrost tros detta tyda på att det blir snö eller is. Då björnskogen rodnar (syns på avstånd få en rödviolot nyans) tolkas detta som ett tecken på annalkande blivvårder. I kallor med särskilt kraftiga kallådror fryser det som bekant sällan hur kallt det än är. När det vid stark kyja dock händer, att utan isbeläggas, anses detta bebåda annalkande mildvårder. Förglömmas får inte

4, hollor reumattismen. Äldre personer mene, att värken blir svår inför vädertids-
byten och i synnerhet innan det blir snö och oväder.

Beträffande årstiderna ha minniskorna alltid sett fram mot våren och väntat på värmen. Särskilt för de fattiga har sommaren emotsetts som en vän.

Ett gammalt ordstav lyder: "Om hönan kan dricka tsikrops kyndelamhåso-
dagen, då kan oxen dricka i skvalhök vårfredagen".

En annan jakttagelse är, att om det fryser natten före gamla vårfre-
dagen (den 6 april) skall det frysa 40 nätter framåt. Naturligtvis önskade ma-
nildväder den natten! Då orrarna på norrvintern flocka sig någon björkdunge och
"spela" anses det tyda på vår och varmare väder. "Aprillans" är så gott som få-
rago", är också ett talesätt.

Allt öfter som det våras, inriktar man sina funderingar på den komman-
de sommaren. Om skatorna bygga lågt betyder det en torr sommar. Bygga de där-
emot högt blir det regnigt. Att skatorna inför en våt sommar bygga högt är för
ett undvika "tsikrops" i boot, menas det.

"Maj våt och kall fyller bondens lada all", är ett ordstav om vädret i
maj. "En våt maj gör tvoket smår", heter det också. Är det nederbördsrikt i
maj blir i allmänhet grässkörden god. Under tidigare generationers tid, då ova-
stånande talesätt dräglades, betydde gräsavårten nykret, i synnerhet som höskör-
den till största delen togs från naturlig väg. "Juni våt - det är någont som
blir åt", heter det även om juni.

Beträffande sommaren och vårmens ankomst tillnåda man med ett Urbarns-
dagen var första sommar dag. Var regnet gynnsamt för marken i maj och juni, het
det dock, att "pingstdagsregn" är som etter på jorden",

o o o o

Sommarens två motpoler beträffande vädertiden är soliken - regn. För
det som väcker vill man ha regn, men när gräddan skall bärgas önskar man torrliv-
der. Många äro jakttagelserna under sommaren, då det särskilt gällt tecken på
regn.

När röken från skorstenen står mot marken blir det regn, är en gammal
folketro. Samma är förhållandet då sjöarna "backa sig". På den annars lugna vat-
terytan kan det synas som en bäck, ett band av upprört vatten.

Ett annat tecken, som påstås tyda på ett det blir regn, är när tvogen

Äro särskilt märkliga. Ett tidigare brukligt namn på ryggen är "vånbor". Uttrycket kommer av begreppet vånor (nader, karr). Då "Fravet" (flugor, broar) sätter en hudjuren, i synnerhet dragarna, under sommaren, anses det vara ett förbud att det blir regn. Särskilt då "stingen" är svår varslar det om nederbörd, ofta med åska.

När sniglarna om sommarkvällarna komma fram påfallande riktigt tydes det som ett tecken på regn, samma är förhållandet då grodor och paddor visa sig talrikt. Då ornarna under verna dagar bli synliga i stort antal tydes detta som ett varsel om åska och regn. På finskåsarne under somrardagar flockas sö sig långt inåt landsbygden är det förbud om nederbörd. När lommen skivker ihållande under sommarkvällarna, bådar detta även regn. Gröngölingen betecknar som en spelell ovdersfågel. På gröngölingen höftar i skogen blir det säkert ruski även rivens ylande mens vara tecken på oväder. Ser man katten eller hur den äta gräs blir det regn. Likaså är det ruski i antågande då hästen gapar (lilla som gåspar). Om katten lurar ihop sig (sover på hjärnan) betyder det oväder. Om hänsen söka ih för regnskivren, blir den kortvarig, gå de däremot ute i regnet blir det dagregn. Flyga svalorna lågt samt sätta sig på gårdagårdsstörarna är det ett förbud om nederbörd.

Ett ordstav beträffande vädretoken lyder: "Aftonrodnad betyder klar natt, morgonrodnad gör våt natt". "Fredagsväder blir söndagsväder", säger ett annat. "Målen morgon gör klar dag", heter det också.

När solen om morgonen skiner på västernoln bådar det regn innan kvällen. Om det regnar (eller snöar) på söndagen nedan prästen är på prediksstolen ~~är~~ det regnar i kyrkorna - blir det regn hela veckan. Regnar det före klockan nio på morgonen blir det uppehållsväder innan aftonen.

Efter tre nätterna frost på hösten blir det regn. Är det däremot riktigt med spindelväv på buskarna om höstmorgon blir det en solig och varm dag. När det är solrik i jurten anses det vara ett tecken på storm.

o o o o

Så växla årstiderna. Efter en vinter om än aldrig så lång och kall blir det dock vår till sist. På sommar följer åter höst. Med årstiderna skifta vädretoken. Människorna spåna och undra hur dagar och tider skola gestalta sig

6. De försöks efter tecken och försök tolka dess innebörd beträffande vind och våder. Mycket är skrook och vildskapelse, som har dock samband med naturens underfulla reglering. Och ingen årtid är så efterlångad som våren. Med vårens ankomst är vinterns hårda våld slut. I vårens spår följer sedan sommaren med sin löften och sin jän till oss människor.

(Eftertryck förbjudes).

År 1911
Lunds Universitetsbibliotek

LUNDS UNIVERSITETS
BIBLIOTEK